

LETTERHOEK

Jrg. 4 | 2008 | Nr. 3

Kanon fan de Fryske skiednis

6

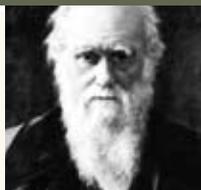
Unieke vondst in werk John Locke

10

Douwe Tamminga as kwismaster

14

 TREASOAR

De kanon fan de skiednis fan Fryslân is koartlyn presintearre. It boek jout yn 11en30 finsters, in ferwizing nei 11 stêden en 30 gritenijen, in oersjoch fan wichtige en typearjende persoanen en barrens út de skiednis fan Fryslân.

6

Jacob van Sluis ontdekte - bij toeval - in een werk van de befaamde Engelse filosoof John Locke, dat bij Tresoar wordt bewaard, een inscriptie van Locke zelf. Hij verbleef in de zeventiende eeuw een aantal jaren als balling in Nederland.

10

Germen Gjaltema docht al jierren ûndersyk nei keatsen. Alles wat er oan teksten yn de argiven fynt, bringt er nei it keatsmuseum yn Frjentsjer. Wat no as typysk Fryske sport sjoen wurdt, komt oarspronklik út Noard-Frankryk. Op ferskate plakken yn Nederlân waard eartiids keatst.

22

Op de foarside fan dizze Letterhoeke in grafysk wurk fan Abe Gerlsma. Tresoar hat op dit stuit in útstalling mei in oersjoch fan syn wurk. Sjoch side 16.

- 4 Fan de redaksje | Van de redactie
- 6 Kanon lit mei nije eagen nei Fryske skiednis sjen
| [Goffe Jensma en Bert Looper](#)
- 10 Ontdekkingsvreugde: John Locke
| [Jacob van Sluis](#)
- 12 Gemma Frisius in de voetsporen van Copernicus
| [Jacob van Sluis](#)
- 14 Douwe Tamminga as kwismaster
| [Thys van der Veen](#)
- 16 Grafysk fan wurk Abe Gerlsma
| [Haye Bijlstra](#)
- 18 Studium Generale over Darwin
| [Jacob van Sluis](#)
- 19 - Oprop foar de Skriuwersarke
- Legaat voor Tresoar
- 20 Rûnlieding of rûn liede
| [Theo Kuipers](#)
- 22 Undersiker oan it wurd: Germen Gjaltema
| [Marijke de Boer](#)
- 24 De boeken van Bakker
| [Martha Kist en Jacob van Sluis](#)
- 26 Meiwurker oan it wurd: Amarens Hiloma
| [Marijke de Boer](#)
- 28 Nieuwe archieven: Boer zoekt vrouw
| [Annemieke Nijdam](#)
- 30 Nijs fan de Stifting Freonen fan Tresoar
- 31 Kolofon | Colofon
- 32 Aktiviteiten | Activiteiten

Fan de redaksje

Fryske kanon

Op 11 novimber hat by Tresoar de presintaasje fan de kanon fan de skiednis fan Fryslân west. Hast oardel jier hat in kommisje mei wittenskippers en ûnderwiisminsken ûnder it dak fan Tresoar wurke oan it gearstallen fan de kanon. It resultaat is in moai boek mei de neffens de kommisje wichtichste hichtepunten fan de Fryske skiednis. De presintaasje wie in feestlike middei. Deputearre Jannewietske de Vries hat út hannen fan Gysbert Japicx (akteur Freark Sminck) it earste eksimplaar fan de Fryske kanon krigen. De kommisje hopet dat der no in petear op gong komt tusken learkrêften, bestjoerders en kulturele ynstellings oer hoe't de kanon yn it skiednisûnderwiis tapast wurde kin. It boek is by Tresoar en de boekhannels te keap foar 14,95 euro.

Boargerlike Stân

Doe't dit nûmer hast nei de printer gie, kaam it nijs oer de presintaasje fan 'AlleFriezen.nl' op 12 febrewaris 2009 yn Wommels. Op dizze webside kinne de digitalisearre

akten fan de Boargerlike Stân rieplachte wurde. Troch dizze webside kin in wichtich part fan it stambeamûndersyk tenei oer de hiele wrâld thús dien wurde. It sil nei alle gedachten rêstiger wurde op de stúdzjeseal fan Tresoar.

Flater

By de produksje fan it foarige nûmer fan *Letterhoeke* is spitigernôch wat misgien. By

in flink part fan de oplage leine de bledsiden net op de goede folchoarder. De flater waard pas ûntdutsen doe't alle eksimplaren ferstjoerd wiene. De redaksje fûn it hiel ferfelend, mar ek net wer sa ernstich dat alles opnij makke en ferstjoerd wurde moast. Us ekskús. As lêste winsket de redaksje elkenien goede Krystdagen en in lokkich nijjier ta.

Yn memoriam

Op 2 oktober waard ús kollega Dirk Kikstra oanriden wylst er, op wei nei hûs yn Sint Anne, oan it hurdrinnen wie. Hy waard opnommen yn it Akademysk Sikehûs yn Grins. Dêr is troch dokters en ferpleging in wike foar syn libben fochten. Op 8 novimber is er ferstoarn. Dirk soe net wer weromkomme en ús nea wer helpe as der wer ris in kompjûter fêstrûn wie. Wy hawwe hast allegear op de begraffenis yn de Mennistetsjerke yn Sint Anne west, en dêrnei ha wy stil byinoar sitten op Tresoar. De oare dei besiket elk dan de tried fan it wurk wer op te pakken. Dat slagget de ien better as de oare.

Je rinne noch faak tsjin dingen oan dy't je mei Dirk regelje wolle. Elke kear is der dan wer de lytse skok, dat dat net mear kin. Dirk kaam yn 1992 as tsjinstwegerer op it Ryksargyf. Hy wie mennist en noch altyd wakker aktyf yn dat fermidden. Syn tsjinstwegerjen hie dêr alles mei te krijen. De lêste jierren wurke hy mei in protte nocht op de ICT-ôfdieling fan Tresoar. Foar de tastânkomming fan Tresoar hat er him wakker ynset as foarsitter fan de ûndernimmingsried. Wy sille him misse, mar dat jildt noch mear foar syn frou Karin en syn jonges. Wy winskje har in protte sterkte ta.

an de redactie

Deputearre Jannewietske de Vries krijt it earste eksimplaar út hannen fan Gysbert Japicx.

Friese canon

Op 11 november is bij Tresoar de canon van de geschiedenis van Friesland gepresenteerd. Bijna anderhalf jaar heeft een commissie van wetenschappers en onderwijsmensen onder het dak van Tresoar gewerkt aan het samenstellen van de canon. Het resultaat is een mooi boek met de volgens de commissie belangrijkste hoogtepunten uit de Friese geschiedenis. De presentatie was een feestelijke middag. Gedeputeerde Jannewietske de Vries kreeg uit handen van Gysbert Japicx (acteur Freark Sminck) het eerste exemplaar van de Friese canon. De commissie hoopt dat er nu een gesprek op gang komt tussen leerkrachten, bestuurders en culturele instellingen over hoe de canon in het geschiedenisonderwijs kan worden toegepast. Het boek is bij Tresoar en de boekhandels te koop voor 14,95 euro.

Burgerlijke Stand

Toen dit nummer op het punt stond om gedrukt te worden, kwam het nieuws over de presentatie van 'AlleFriezen.nl' op 12 februari 2009 in Wommels. Op deze website kunnen de digita-

liseerde akten van de Burgerlijke Stand worden geraadpleegd. Door deze website kan een belangrijk deel van het stamboomonderzoek voortaan over de hele wereld thuis worden gedaan. Het zal waarschijnlijk rustiger worden op de studiezaal van Tresoar.

Fout

Bij de productie van het vorige nummer van *Letterhoeke* is helaas

iets misgegaan. Bij een groot deel van de oplage lagen de pagina's niet in de juiste volgorde. De fout werd pas ontdekt toen alle exemplaren verstuurd waren. De redactie vond het zeer vervelend, maar zag zich niet genoodzaakt alles opnieuw te drukken en te verzenden. Onze excuses. Als laatste wenst de redactie iedereen fijne Kerst en een gelukkig nieuwjaar.

In memoriam

Op 2 oktober werd onze collega Dirk Kikstra aangereden toen hij, al hardlopend, op weg naar huis was in Sint Annaparochie. Hij werd opgenomen in het Academisch Ziekenhuis in Groningen. Daar hebben dokters en verpleging een week voor zijn leven gevochten. Op 8 november is hij overleden. Dirk zou niet weer terugkomen en ons nooit weer helpen als er weer eens een computer was vastgelopen. We zijn bijna allemaal op de begrafenis in de Doopsgezinde Kerk in Sint Annaparochie geweest, en daarna hebben we stil bij elkaar gezeten op Tresoar. De volgende dag probeert men dan de draad van het werk weer op te

pakken. Dat lukt de een beter dan de ander. Je komt nog vaak dingen tegen die je met Dirk wil regelen. Elke keer is er dan weer de kleine schok, dat dat niet meer kan. Dirk kwam in 1992 als dienstweigeraar bij het Rijksarchief. Hij was doopsgezind en nog altijd erg actief in de kerk. Zijn dienstweigering had daar ook mee te maken. De laatste jaren werkte hij met veel plezier op de ICT-afdeling van Tresoar. Voor de totstandkoming van Tresoar heeft hij zich erg ingezet als voorzitter van de ondernemingsraad. Wij zullen hem missen, maar dat geldt nog meer voor zijn vrouw Karin en z'n zoons. We wensen hen veel sterkte toe.

Kanon lit mei nije eagen nei Fryske skiednis sjen

Op 11 novimber waard yn Tresoar it projekt 'De kanon fan de skiednis fan Fryslân yn 11 en 30 finsters' presintearre. De 41 finsters jouwe in rom útsicht op de Fryske skiednis en binne spesjaal ornearre foar it ûnderwiis. De Fryske kanon slút oan by de ferneamde Nederlânske kanon fan Van Oostrom. Op in symposium foar it ûnderwiis op 20 novimber yn it Abe Lenstra-stadion neamde skriuwster en Van Oostrom-lid Marjolein Februari ús kanon de moaiste dy't sy oant no ta sjoen hat. Los fan de ûnderwiiskundige aspekten fan de kanon, jouwe de 11 en 30 finsters ek in nije fisjy op de Fryske skiednis. Ut de ynliding fan it boek helje wy hjir de grutte line dy't yn it ferhaal oanbrocht is.

| Goffe Jensma en Bert Looper

De wurde seis perioaden yn de kanon ûnderskieden. Dat binne: de perioade oant it grutte folkeferfarren nei de fâl fan it Romeinske ryk (1); de midsieuwen (2); de sechstjinde ieu (3); de perioade fan de Republyk (4); de njoggentjinde en tweintichste ieu (5) en as lêste de perioade nei 1945 (6). Dy perioaden binne troch yngeande feroarings op alderhanne mêden sa ûngelyk, dat derfan útgien wurde kin dat beskate kearnbegripen, lykas 'Frysk' of 'frijheid', ek fan betsjutting feroaren.

De perioade oant it folkeferfarren

De âldste boarnen dêr't Friezen - as 'Frisii' - yn neamd wurde, binne teksten fan klassike auteurs lykas Plinius en Tacitus. Fan dy 'Friezen' út de Romeinske tiid witte wy fierder mar in bytsje. Argeologysk ûndersyk lit sjen dat se, oars al fier ear't de Romeinen kamen, begûnen mei it opsmitten fan terpen en ek dat se nei alle gedachten yn de perioade fan it folkeferfarren ergens oars hinne teagen. Oer dat lêste punt is der noch altiten diskusje. Binne de

Friezen fan foar it folkeferfarren deselde as dy fan dêrnei? Binne se allegearre weitein? Diskontinuiteit fan bewenning is wittenskiplik besjoen wierskynliker as kontinuïteit. Sadwaande leit in earste oannamme fan it kontinuïteitsbegjinsel yn de Fryske skiednis ûnder fjoer. De Friezen soene gjin twatûzen jier, mar op syn heechst 1500 jier lang op itselde stee plak tahâlden ha. It is net nedich om in definityf stânpunt yn dy diskusje yn te nimmen om likegoed te sjen/sjen te litten hoe ferliedlik oft it

is om op basis fan net mear as kontinuïteit yn nammejouwing troch rinnende linen te sjen.

Kaart fan de Friezen en har buorfolken yn de Romeinske tiid.

Soks betsjut fansels net dat ûnderwerpen lykas terpebou, de Fryske hannel of de ferhâlding tusken de 'Frisii' en de Romeinen as lesstof minder nijsgjirrich of fassinearjend wêze soene.

De midsieuwen

In folgjende sesuer yn de skiednis fan Fryslân is it jier 1498. Wa't - as Fries - op 'e syk is nei teloargiene gruttens, komt yn de midsieuwen telâne. Mannichien hat yn de hjoeddeistige Nederlânske provinsje Fryslân in oerbliuwsel sjen wollen fan in folle grutter gearhingend gebiet yn de midsieuwen. Yn dy fêststelling sit sûnder mis beskate histoaryske krektens. Om 800 hinne, sa lit bygelyks de *Lex Frisionum* út likernôch 800 sjen, rûn dat gebiet yndie fan Sincfal oant Wezer, oars sein fan Cadzand oant Bremerhaven. Net allinne it kustgebiet, mar it folsleine Bopperyenske kin foar dy tiid as 'Frysk' omskreaun wurde. Yn de tolfde ieu wiene fan dat gebiet al ferskate regio's ôffallen, mar bestie it likegoed noch hieltiten út de kustkriten tusken Fly (Iselmar) en Wezer. Hjoed de dei is fan it midsieuske Fryske territoarium tusken Sincfal/Fly en Wezer sa goed as neat oerbleaun. Utsein de notiidske provinsje Fryslân

binne der noch in pear nammen oer: West-Friesland yn de kop fan Noard-Hollân en Ostfriesland yn Dútslân. Nordfriesland, dat tsjin de Deenske grins oan leit, hat syn namme te tankjen oan it feit dat it lang lyn, yn de iere midsieuwen, út Fryslân wei kolonisearre waard. Allinne yn Nordfriesland, yn de lytse Fryske enklave Saterland (by it Dútske Papenburg) en yn de Nederlânske provinsje Fryslân is de Fryske taal bewarre bleaun. In moaie kasje yn it ûnderwiis soe op dit stuit de konstataarring wêze kinne, dat it greefskip Hollân dus binnenyn it âldere Fryske gebiet ûntstien is. Men soe úthâlde kinne dat de Nederlânske skiednis omkeard oan de Fryske ferrûn is. Sa't it greefskip Hollân lang om let útgroeie soe ta *pars pro toto* foar 'Nederlân' en sa't Hollân hjoed de dei yn alderhanne opsichten de kearn fan ús lân útmakket, sa is Fryslân it restant fan in doedestiids folle grutter territoarium. Troch alderhanne omstannichheden groeide dat midsieuske Fryslân lykwols net út ta in steatkundige ienheid. It krige datoangeande noch it measte syn beslach yn it âlde bisdom Utert, dat yn 695 mei klam as aartsbisdom fan de Friezen stifte wie. De grinzen fan it hjoeddeistige Nederlân noardlik fan de grutte rivieren, dus sûnder de eardere Generaliteitslannen (de provinsjes Noard-Brabân en Limburch fan hjoed), falle min ofte mear gear mei dy fan it midsieuske bisdom Utert. Soe yn stee fan it greefskip Hollân sadwaande ek net it folle âldere bisdom Utert beskôge wurde kinne as it steatkundich kearngebiet fan it hjoeddeistige Nederlân? Dy fêststelling smyt aardige fragen op, want wat wol it sizze? Hokker rjochten (foar de

Hollanners oer) kinne dêr hjoed de dei noch oan ûntliend wurde? Wat bart der eins as lannen lytser wurde? Hoe funksjonearret oarsprongstinken by it stal krijen fan nasjonalisme? Is dat wurd 'kearngebiet' oars ek net in tige moderne term? En as dat sa is, yn watfoar termen belibben de midsieuske ynweners fan dat Fryske gebiet har mienskiplik leefgebiet dan al?

Fryske frijheid

Yn de midsieuske perioade is ek it begryp 'Fryske frijheid' foar it earst munte. Yn de lette midsieuwen wie de 'Fryske frijheid' in heal beskriuwend, heal ideologysk begryp dat útdrukte dat de Fryske gebieten fuortdaalk ûnder de Dútske keizer foelen en der dêrom gjin greeflik bewâld bestie. As 'lânsgemeenten' sieten se yn in los, republikeinsk ferbân en mei stipe yn de rêch fan har frijheidsideology holden de Friezen de Hollânske greven dy't oanspraak makken op har gebiet bûten de grinzen. Ek dy 'republikeinske frijheid' is yn de lettere byldfoarming fan Fryslân ien fan de sintrale eleminten. Ek op dit stik waard, en wurdt, der gauris kontinuïteit oannaam. Yn werklikheid waard der yn elke folgjende perioade wol op dat frijheidsbyld weromgrypt, mar krige it hieltiten oare, nije, oan de feroare kontekst oanpaste konnotaasjes.

De sechstjinde ieu

Al yn de midsieuwen sels waard it dúdlik dat de Fryske frijheid ek it ûntbrekken fan in sintraal steatsbewâld ynhold, en dat soks ta ûnoarderlike tastannen late. Folslein yn de pas mei it algemien proses fan steatsfoarming en út de tiid sels

wei dêrom alhiel te ferklearjen, folle Albrecht fan Saksen yn 1498 dat machtsfakuüm. Binnen de koartste kearen fernijde er de steatsynrjochting likegoed as de rjochtspraak radikaal. It Aldfryske rjocht waard ôfskaft, it fetefieren ferbean en it oerheidsapparaat sintralisearre. De Saksers en letter de Habsburgers waarden lânshearen fan Fryslân. Under har sintralistysk bewâld ûntjoech it gewest him yn de sechstjinde ieu, mei tank oan alderhanne ynfrastrukturele ferbetterings dy't no mooglik wiene, ta in ierkapitalistyske merkeconomy.

Gravure fan Grutte Pier út de Chronique fan Winsemius, santjinde ieu.

Yn dy tiid en yn de ieuwen dêrnei groeide it gebiet, sij it yn it skaad fan Hollân, út ta ien fan de meast bloeiende Nederlânske gewesten, in gewest ek dat sosjaal, ekonomysk en kultureel folop diel hie oan de 'Gouden Ieu'. Yn dizze perioade ferdwûn it Frysk as skreaune taal.

De perioade fan de Republyk

Nei it losmeitsjen fan Spanje oan de ein fan de sechstjinde ieu waard Fryslân binnen de konfederaasje fan de Republyk fan de Sân Seelannen in soeverein steatsje sûnder hear, in republykje. Yn 1581 waard dy fannijs ferkrigen

'frijheid' fierd mei it slaan fan in peenje. Dêr moat men jin by ôffreegje oft dy frijheid út polityk-teoretysk perspektyf wol lyksteld wurde mei oan de midsieuske frijheid. It is boppedat opmerklik en paradoksaal dat krekt yn de praktyk fan dat 'frije' Fryslân de Nassauske steedhâlders stadichoan in semy-monargale status krije koene. Oars as Hollân hie Fryslân gjin steedhâlderleaze perioaden, en dy waarden yn Hollân no krekt wer oantsjut as tiden fan 'wiere republikeinske frijheid'. It hjoeddeistich Nederlânsk keningshûs komt út de Frysk steedhâlderlike famylje fuort.

De njoggentjinde en tweintichste ieu

Yn de klassike byldfoarming feroare it begryp 'Fryske frijheid' om 1800 hinne op 'e nij fan betsjutting troch de úteinlike oerdracht fan soeveriniteit oan it Keninkryk fan de Nederlannen. Yn 1813 waard Fryslân in Nederlânske provinsje. Yn datselde proses fan nasjonale ienwurding, dat oars al yn de achttjinde ieu begûn, feroare ek de sosjaal-ekonomyske struktuer. De yndustry en hannel en de seefeart belunen en de provinsje waard hieltiten mear in agrarysk gewest. Tagelyk kaam der, ûnder oare om't it steedhâlderlik hof yn 1747 weiteach en de Frjentsjerter universiteit yn 1811 sletten waard, in proses op fan ynstitúsioneel ferskrielen. Dat hie allegearre wer fan gefolgen dat in protte foaroansteande famyljes dy't om it steedhâlderlik hof en de universiteit konsintrearre wiene, út Fryslân weiteagen om op nasjonaal nivo har kânsen waar te nimmen. It bysûndere oan de moderne Fryske skiednis is dat der yn dat klimaat fan leechrin, ferlies en delgong - of

alleast yn it belibjen dêrfan - in tsjinbeweging ûntstie, dy't har yn eksklusyf Fryske organisaasjes ynstitúsjonalisearje koe.

Ynkleure foto fan Mata Hari as dûnseres (1905.)

Fieden troch it ynternasjonaal fenomeen fan it kultureel nasjonalisme begûnen Friezen har te ynteressearjen foar it Frysk-eigene. Dêrta hearde yn har eagen yn it foarste plak de rike, millennialange skiednis fan de Romeinske tiid ôf. It byld fan kontinuïteit fan de Fryske skiednis en it Fryske folk is earst en meast in produkt fan dy perioade. Ek de Fryske taal en it Frysk folkseigen waarden yn dy tiid ferheft ta skaaimerken dy't troch de hiele trochrinnende skiednis hinne bewarre bleaun wêze soene. Dat de Fryske frijheid no troch gâns lju beskôge wurde koe as in oanberne skaaimerik fan elke Fries, is in moai foarbyld fan betsjuttingsferskowing likegoed as fan kulturele kompensasje foar polityk ferlies.

Taalbeweging

Yn dy perioade foarme har stadichoan in Fryske (taal) beweging dy't opfalt troch har omfang en troch de mjitte wêryn't it slagget om de ynweners fan

Fryslân by har stribjen te belûken. Al wie se begûn yn de heechste steedlike, boargerlike fermiddens, de beweging wreide har benammen yn de tweintichste ieu út ûnder brede lagen fan de Fryske befolking. Der waard benammen it rjocht opeaske om de eigen taal te praten, te lêzen en te skriuwen, mar ûnderwilens waard de Fryske kultuer net sjoen as tsjinsteld oan de Nederlânske naasje, mar as in bydrage dêroan. Ek ûntstie der nei 1800 in rike Fryske literatuer. Nei de Twadde Wrâldoarloch ûntjoech dy har ta in min ofte mear autonoom literêr systeem, sij it fansels yn it skaad fan de Nederlânske literatuer. Al mei al kin dy ynstitúsjonalisearre, sterke oriïntaasje op de eigen identiteit beskôge wurde as in foarm fan kulturele kompensaasje foar ferliezen út it ferline, likegoed as in bysûnder proses fan kulturele fernijing.

Nei 1945

Mear as 1940, wie 1945 in brek yn de Fryske skiednis. Yn de ferûnderstelling dat de Friezen by it Dútske belied baat fine kinne soene, hiene de wichtichste Fryske skriuwers en guon liederen fan de Fryske beweging yn de oarloch kollaborearre en dêrmei de beweging kompromittearre. Lykas yn Flaanderen betsjutte it suverjen fan nei de oarloch in skerper brekken mei it ferline as de besetting. De anty-Hollânske sfear fan foar de oarloch makke nei 1945 romte foar in folle goedgeunstiger hâlding foar Nederlân oer. Yn it proses fan weropbou en trochbrekken krige de Fryske maatskippij dêrnei in oar profyl. Sa sûntsjesoan waard in maatskippij sichtber dêr't de lânbou net mear de wichtichste ekonomyske sektor yn wie, mar

dêr't yndustry, tsjinstferliening en toerisme it klimaat yn útmakken.

Abe Lenstra.

De soarch foar it Fryske erfgoed en foar de taal, dy't eartiids hast inkeld en allinne op partikulier inisjatyf stuoille, waard no oernaam troch de provinsjale oerheid. Net sûnder sukses, om't de rjochten fan it Frysk yn nasjonale likegoed as yn ynternasjonale kontekst juridysk fêstlein waarden.

Konklúzje

Oft men soks no docht lykas de (hjar fierder net neamde) sechstjinde-ieuske humanistyske gelearden of as de njoggentjinde-ieuske Fryske bewegens, blykber is it ferliedlik om yn de skiednis fan Fryslân gâns kontinuïteit te sjen. Krekt sa'n each liedt ta de twingende konstataarring dat de Fryske skiednis ien trochgeand proses fan delgong en ferlies wêze soe. Wa't better sjocht, wurdt lykwols in maatskippij gewaar dy't har allegeduerigen oan feroarjende omstannichheden oanpaste en dy't har op krusjale mominten hieltiten oanpasse koe oan steatkundige, sosjaal-ekonomyske en kulturele feroarings. In maatskippij dy't harsels hieltiten wer nije betsjutting joech. De

fassinearjende skiednis fan Fryslân sit ferskûle efter myten, efter de myte fan in oarspronklike frijheid en efter de myte fan in grut en swiid ferline, efter de myte fan twatûzen jier Fryske skiednis. It is oan de learlingen fan ús tiid om al redenaarjend en mei de krekte ynformaasje ta har foldwaan, te learen om mei dy myte om te gean. Se sille der, mei in Frysk understatement, neat minder fan wurde.

De Kommissje Kanon fan Fryslân bestie út: drs. Rinze Boersma, ûnôfhinklik foarsitter, prof. dr. Goffe Jensma (Fryske Akademy, Ryksuniversiteit Grins) skriuwer en einredakteur, drs. Bert Loofer (Tresoar) ponghâlder. De teksten fan de finsters binne skreaun troch de folgjende kommissjeleden: drs. Kerst Huisman, prof. dr. Goffe Jensma, drs. Alpita de Jong, prof. dr. Yme Kuiper (Ryksuniversiteit Grins) en dr. Oebele Vries (Ryksuniversiteit Grins). It ûnderwiiskundich diel (de 'fertakkingen' en 'ferwizingen') is gearstald troch de folgjende kommissjeleden: drs. Gieneke Arnolli (Fries Museum), Douwe Kootstra (CEDIN), Yvonne Messchendorp (OSG Piter Jelles), Jan Schotanus en drs. Jan van Zijverden (Fries Museum). Der is ek in webside www.11en30.nu mei ynformaasje oer de kanon en Omrop Fryslân televizje hat programma's makke dy't by dit projekt hearre. Dy binne werom te sjen op www.omropfryslan.nl.

Ontdekkingsvreugde:

Een bibliotheek, hoe oud ook, biedt altijd weer verrassingen. Onlangs bij een rondleiding in het magazijn van Tresoar pakte ik willekeurig een foliant van de plank. De rugtitel beloofde me een werk van John Locke (1632-1704), de befaamde Engelse filosoof, en inderdaad: een zeldzaam exemplaar van de tweede druk van *An essay concerning humane understanding* uit 1694. Maar wat me als een bliksemschicht trof, was een inscriptie op het eerste schutblad, ongesigneerd weliswaar, maar het was me dadelijk duidelijk: Locke himself!

| Jacob van Sluis

Althans, de eerste inscriptie, een regel in drie talen, is van zijn hand: 'For Mons. le Clerc op de Keisers Gracht by de Leijtse Straat in Amsterdam'. Daarna volgt in andere hand: 'given to me MD by Mr Le Clerc in July 1700'. De spil is dus Jean Le Clerc (Clericus; 1657-1736) als eerste eigenaar. Hij was een taalgeleerde, hoogleraar aan het Remonstrants Seminarium te Amsterdam én bevriend met Locke. Deze vriendschap dateert uit de jaren 1683-1689, toen Locke als balling in Nederland verbleef en allerlei vriendschappen aanknoopte in met name remonstrantse kring. Met de Glorious Revolution en in het kielzog van stadhouder-koning Willem III kon hij in februari 1689 naar zijn vaderland terug-

John Locke.

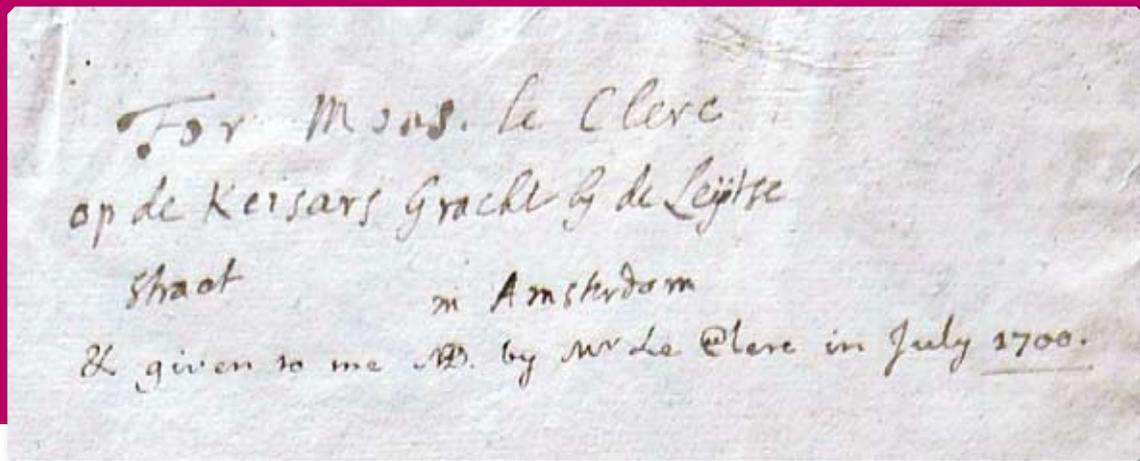
keren. De oude vriendschappen werden onderhouden door middel van correspondentie. In zijn brieven aan Locke reageerde Le Clerc ook inhoudelijk op hoofdstukken uit deze tweede druk (brieven d.d. 29 april, 8 juni, 12 augustus 1694), waarop Locke antwoordde met een 'memorandum' (9 oktober 1694). Kortom, dit door Locke aan Le Clerc ge-

schonken boek had voor beiden een bijzondere waarde.

Eigendomsgeschiedenis

Op 6 april 1700 schrijft Le Clerc aan Locke een brief waarin hij hem bedankt voor de toezending van een exemplaar van de pas verschenen vierde druk van *An essay*. Wellicht bood dit Le Clerc de mogelijkheid om zijn exemplaar van de tweede druk door te schenken aan 'MD'. Althans, zo lees ik de initialen van deze paraaf, maar wie achter deze initialen schuil gaat, heb ik helaas niet kunnen achterhalen. Blijkbaar iemand voor wie Engels de eerste taal was. De volgende fase in de eigendomsgeschiedenis van dit exemplaar, voor zover traceerbaar, is de schenking aan de

John Locke

bibliotheek van de universiteit van Franeker. In een gedrukte aanvulling op de catalogus van de bibliotheek, *Supplementum, seu continuatio altera catalogi bibliothecae publicae Academiae Frisicae*, wordt vermeld dat het geschonken is door Philippus Johannes Dorree. Deze was in 1754 aangesteld als ‘taalmee-ster’ voor het Engels binnen de universiteit, tot aan zijn overlijden in 1781. Het *Supplementum* is waarschijnlijk in 1775 gedrukt. Dus het exemplaar is tussen 1754 en 1775 in de Franeker bibliotheek opgenomen. Daarna is de eigendomsge- schiedenis duidelijk: na de definitieve opheffing van de Franeker universiteit in 1843 werd de collectie in 1852 opgenomen in de pas opgerichte Provinciale

Bibliotheek van Fryslân, dat in 2002 fuseerde binnen Tresoar. Voor zover bekend is Dorree de enige Engelse taalmeester aan de Franeker universiteit geweest. Engels was ook geen belangrijke taal in de universitaire gemeenschap in de achttiende eeuw en zeker niet in Franeker, dat anders dan Leiden nauwelijks studenten van de Britse eilanden kon aantrekken. Over Dorree is weinig bekend. In 1751 mengde hij zich vanuit Leeuwarden in de pamflettenstrijd rond Johannes Stinstra, de doopsgezinde predikant die vanwege zijn vermeende sociniaanse opvattingen door de Friese overheid een preekverbod kreeg opgelegd. Een opponent sprak hem aan als Mr. Dorree, met de titel waarschijn-

lijk doelend op schoolmeester. In Leeuwarden is hij gehuwd in 1750 – met zijn vrouw Jantien Jans kreeg hij waarschijnlijk geen kinderen – en hij is er op 12 oktober 1781 begraven, op het Oldehoofster kerkhof. En voor 1750? Is hij dezelfde als de student Philippus Johannes Dorrije uit de plaats Wöbbel in het Duitse graafschap Lippe, die zich op 23 september 1719 aan de universiteit van Groningen laat inschrijven? Zo ja, hoe kwam hij dan aan zijn kennis van de Engelse taal? Het is verleidelijk om de familienaam Dorree te koppelen aan de tweede initiaal van MD. Maar de eerlijkheid gebiedt te erkennen dat de eigendomsge- schiedenis van dit boek tussen 1700 en 1775 onduidelijk blijft.

Gemma Frisius in de voet

Bij een veiling van Christie's in New York is afgelopen zomer ruim twee miljoen euro betaald voor de eerste druk van het boek van Nicolaus Copernicus, *De revolutionibus orbium coelestium* (*Over de omwentelingen van de hemelsferen*) uit 1543. Gemma Frisius had ook een exemplaar van het boek van Copernicus in zijn bezit. Via de bibliotheek van de Franeker universiteit is dat uiteindelijk in de collectie van Tresoar beland. Op een tentoonstelling in Leuven over Gemma Frisius pronkte 'ús' exemplaar van het beroemde boek van Copernicus.

|Jacob van Sluis

Het is dit jaar vijfhonderd jaar geleden dat Gemma Frisius werd geboren. Zoals toen gebruikelijk was voor iemand die een academische opleiding volgde, had Gemma Frisius zijn naam een Latijnse vorm gegeven. Hij werd geboren als Gemme Reinersz op 8 december 1508 te Dokkum. Over zijn jeugd is verder niet veel meer bekend dan dat hij de Latijnse school in de stad Groningen bezocht. In 1526 vertrok hij als student naar Leuven en in 1528 promoveerde hij er tot magister artium. Hij bleef in Leuven, schreef er boeken, promoveerde er andermaal in 1541, nu in de geneeskunde. In deze periode werd hij ook benoemd tot hoogleraar, tot aan zijn overlijden op 25 mei 1555. In Leuven stond Gemma Frisius in de branding van wat in die tijd de moderne wetenschap was. Andreas Vesalius verhaalt

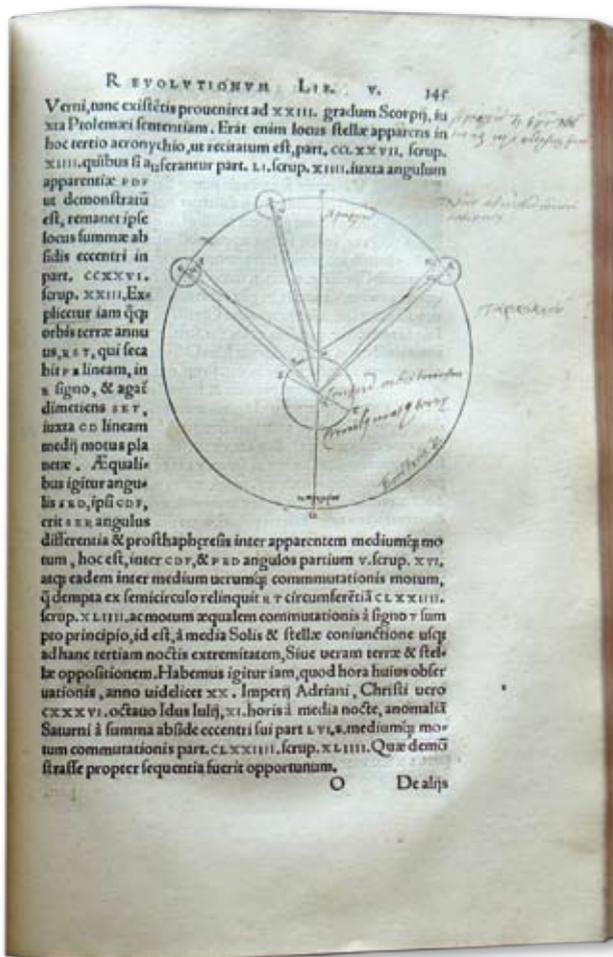
hoe Gemma hem in 1536 hielp bij het afhalen van een lichaam van een gehangene aan een galg: Vesalius werd wereldberoemd met zijn anatomische atlas met zijn prachtige afbeeldingen van de bouw van het menselijk lichaam, *De humana corporis fabrica libri VII*, eveneens in 1543 gepubliceerd.

Copernicus

Zelf was Gemma vooral werkzaam in de kosmografie, waarin wiskunde, geografie en astronomie samenkwamen. Hij werkte aan een nieuwe uitgave van het handboek van Petrus Apianus, *Cosmographia*, waarin een wereldkaart en weergaves van astronomische instrumenten waren opgenomen. Theorie en praktijk gingen samen, want Gemma vervaardigde ook globes en instrumenten, in samenwerking en later ook in concurrentie met zijn

leerling en stadgenoot Gerard Mercator. Dergelijke werkzaamheden trokken de aandacht van Johannes Dantiscus, gezant van de Poolse koning in de Nederlanden, die Gemma probeerde te winnen voor een reis naar Polen om Copernicus te ontmoeten. Na enig aarzelen gaf Gemma er de voorkeur aan om in Leuven te blijven werken, maar wel bleef hij Copernicus' werk nauwgezet volgen. Via een briefwisseling met Dantiscus kon Gemma al snel een exemplaar van het boek van Copernicus bemachtigen. Hierin toonde deze aan dat de planeten in regelmatige banen om de zon draaien en daarmee brak hij met de oude voorstelling dat de aarde in het midden van het heelal staat. In zijn exemplaar noteerde Gemma in de marge allerlei berekeningen en aantekeningen, commentaar en eigen observaties. In latere

sporen van Copernicus

Bladzijde uit het boek van Copernicus met handgeschreven aantekeningen van Gemma Frisius.

eigen publicaties uitte Gemma zijn bewondering voor Copernicus en ondersteunde hij diens opvattingen over het heliocentrische wereldbeeld.

Belangstelling

De belangstelling voor het boek *Over de omwentelingen van*

de hemelsferen, dat letterlijk het wereldbeeld veranderde, is nog altijd groot. De Amerikaanse boekhistoricus Owen Gingerich reisde bibliotheken over de gehele wereld af om alle exemplaren van de eerste en tweede druk (1566) in te zien en zo de verspreiding van

Copernicus' gedachtegoed in kaart te brengen. Naast een wetenschappelijke inventaris publiceerde Gingerich voor een breed publiek een boek over zijn ervaringen, onder de provocerende titel: *Het boek dat niemand las: in de voetsporen van Nicolaus Copernicus* (2004). Nog recenter is een prachtige herdruk van *De revolutionibus*, in Polen vervaardigd en hier in Nederland uitgebracht door Uitgeverij Van Wijnen te Franeker. De fraai geïllustreerde catalogus van de tentoonstelling te Leuven, onder de titel *Met en weten, Gemma Frisius 1508-2008*, is te leen bij Tresoar. Dit geldt ook voor een nieuwe wetenschappelijke studie in het Frans: *Gemma Frisius, arpenteur de la terre et du ciel*, geschreven door Fernand Hallyn, één van de organisatoren van de tentoonstelling in Leuven.

Lolle Nauta en Douwe Tamminga yn aksje by Dûbel of Neat.

'In twaddekealsko is gjin twinterrier'

Douwwe Tamminga as kwismaster

Yn 2009 is it hûndert jier lyn dat Douwe Annes Tamminga, ien fan de bekendste Fryske dichters en skriuwers fan de tweintichste ieu, yn Winsum berne waard. Yn it jubileumjier sille tal fan aktiviteiten organisearre wurde. Ien dêrfan is it digitalisearjen fan in seleksje út it goed tolve meter lange argyf fan de dichter. Dat bart yn it ramt fan Meta-morfoze, in projekt fan de Koninklike Bibliotheek yn De Haach om it papieren erfgoed te behâlden.

|Thys van der Veen

It Tamminga-argyf befettet in grut ferskaat oan stikken. Tige nijsgjirrich binne de stikken dy't de delslach foarmje fan syn tiid as radiokwismaster. Jierrenlang reizge er mei syn fragen it hiele lân troch. Hy hâlde syn publyk yn sealtsjes en studio's fan Dokkum oant Maastricht yn de besnijning mei fragen oer Fryslân, de Fryske taal en skiednis. De kwis wie te beharkjen op de regionale omrop. De fraach wat it ferskil is tusken in twinterrier en in twaddekealskou,

sil men tsjintwurdich net gau mear ferwachtsje. Flak nei de oarloch koe dat noch wol. Oant yn 'e sechstiger jierren ta gie Tamminga, ûnder wikseljende programmanammen, de boer op mei syn kwis.

Frysk programma

Daliks nei de oarloch yn 1945 wie Douwe Tamminga frege om fia de radio de kultuer yn Fryslân ûnder de minsken te bringen. De Regionale Omroep Noord (RON)

en syn opfolger de Regionale Omroep Noord en Oost (RONO), fersoargen sûnt 1946 programma's foar Fryslân, Grinslân en Drinte. Haad fan dy Regionale Omroep Noord wie ynearsten Sjoerd Leiker en nei him de literator Jo Smit. Under de flagge fan de RON(O) wie Tamminga gearstalter fan de fragen foar it publyk en tagelyk ek kwismaster. Tamminga waard bystien troch in wedstriidlieder en in punteteller. De formule wie simpel: bring in ploechje minsken byelkoar mei likernôch in selde eftergrûn en lit dy yn de foarm fan in wedstriid fragen beäntwurdzje oer de aktualiteit, de Fryske taal, skiednis en kultuer. Hast út it neat ûntstie in radioprogramma dat yn 'e rin fan 'e tiid ûnder de namme 'Wa, wat, wêre?', 'Dûbel of neat' en fan midden 1959 ôf 'Staf en Af' tsientûzenen Friezen ferdiveadaasje joech. De organisaasje fan it programma wie yn hannen fan de RON(O), wylst in kontaktpersoan soarge foar omsittend publyk by de opnamen. Benammen yn 'e earste jierren is it programma flink beslipe en oanpast. De fragen moasten net te spesjalistysk wêze, mei't de radioharkers net de kâns ûntnommen wurde moast, belutsen te bliuwen by de útstjoering. Fan 1951 ôf wurdt it programma opfleure mei sang. Dat by it sjongen wolris wat mis

gie, falt te lêzen yn in brief fan de muzikolooch H.K. Schippers fan Drachten. It sjongen, merkt er op, wurdt gauris te leech ynset. Hy kriget de tasizzing fan Sjoerd Leiker dat tenei de wedstriidlieder S.J. van der Molen der better flyt op dwaan sil. De liettekst dêr't Schippers op doelt, is yn it argyf fan Tamminga bewarre bleaun:

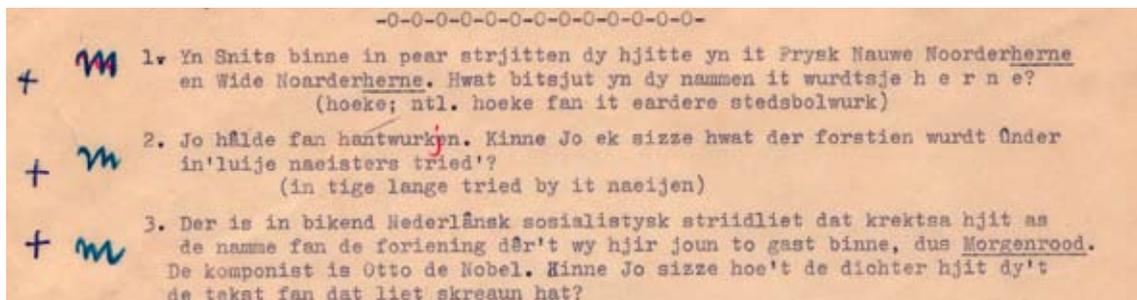
*Wy binne Frysk en ek
frijmoedich, Dêrom bin' wy hjir
byinoar. Wy stride ek, al is 't net
bloedich, Wy sjogge wol hoe't
komt ... Hawar!! Dit wie wer
Frysk en ek frijmoedich, wy wiene
byinoar as bern. Wy strieden ek,
mar 't gie net bloedich. Wy sjog'
inoar wol wer. Oant sjen!!*

Dielnimmers

Ynearsten rette Tamminga sels foar de fragen. Op papier fan de Ryks Middelbere Lânbou Skoalle fan Snits, dêr't er learaar wie, hat Tamminga 921 fragen mei antwurden útskreaun. Al gau krigte er help fan oaren dy't him fragen taskikten. De Bewegingsman E.B. Folkertsma wie dêr ien fan, mar út it fjild kamen de suggestjes en oanfollingen likegoed. De meidoggers oan de wedstriid binne represintatyf foar de befolking fan Fryslân, mar foar de meidoggers fan de Fryske bûnen om utens leit dat

justjes oars. De Frysksinnigens sil dêr op it foarste plak stien hawwe. In ynventarisaaasje fan de eftergrûn fan de dielnimmers lit in trochsneed fan de Fryske befolking sjen, fan minsken út it sosjalistyske kamp oant dy út de ortodokse hoeke, fan bûtermakker oant boargemaster, mar it is neat gjin niget ek dat gâns skoalmasters, letterkundigen en skriuwers ta de dielnimmers hearden.

Yn Sibrandabuorren is in dielnimmer oan 'Staf en Af' net tefreden mei it antwurd fan Douwe Tamminga op de fraach wat it ferskil is tusken twinterrier en twaddekealsko. Hy mient dat de kwismaster te koart troch de bocht giet mei syn antwurd dat der gjin ferskil is. Yn in brief út 1959 skriuwt er: 'Twinterrier is in leeftiidsbepaling, 3 oant 4 jier. Twaddekealskou is in hoedanichheids bepaling. Elk koubist dat tiid fan libben hat, wurdt twinterrier. Mar elk koubist fan 3 oant 4 jier is gjin twaddekealskou. Bygelyks Ulpers (Oerlopers). Oerlopers binne earste kealskij as twinterrier. Fetweiders kinne twinterrier wêze sûnder dat hja kjeale hawwe. Mear en oare gefallen kinne him foar dwan wer troch it wurd 'itselde' net op giet.'

Fragen oan de leden fan de Arbeiderssangferiening Morgenrood te Snits op 6 maart 1959.

Grafysk wurk fan Abe Gerlsma

Yn Tresoar is oant maart 2009 in útstalling te sjen mei in oersjoch fan it grafysk wurk fan Abe Gerlsma. De útstalling is yn oparbeidzjen mei galery De Roos van Tudor yn Ljouwert.

| Haye Bijlstra

De Frjentsjerter Abe Gerlsma (1919) is syn hiele keunstnerslibben lang boeid en fassinearre troch it tsjinljocht yn it Fryske lânskip. Fryslân yn tsjinljocht, binnen- en bûtendyks, is it wichtichste tema yn al syn artistike wurk. Algeduerich syn lange keunstnerslibben hat er in grafysk oeuvre opboud fan mear as 180 wurken. Gerlsma makket faak op grut formaat syn etsen. It leafst printet er dy platen yn mear kleuren ôf. Mei in subtile kleurstelling, wêrby't syn foarleafde foar ierdekleuren opfalt, wit er hast in skildereftich effekt yn syn etsen te berikken. De ôfdrukken, faak mei mear platen printe om sa grutte djippte yn de foarstelling te krijen, dogge ympresjonistysk oan. It printsjen fan in ets is swier lichaamlik wurk. Nei't de yn de etsgrûn kraste tekening mei in bitend soer yn it metaal etst is, wurdt de plaat skjinnmakke. Dan bringt de keunstner de inket mei de hân oan op de plaat. By in

kleure-ôfdruk binne dat somtiden meardere kleuren op ien plaat. By guon ôfdrukken is it nedich om de oare kleuren of bydeleminten mei help fan meardere platen op it papier ôf te drukken. Mei grutte krektens moat it te bedrukken papier dan mei ferskate platen ôfdrukt wurde.

Syktocht

Op njoggentjin-jierrige leeftyd tekenet Abe Gerlsma op in ôffalplaatsje sink in ôfbylding fan in wylch yn in snielânskip. Mei selsmakke inket fan glyserine en skuonpoetsersguod, in wollene tekken as fildtoek en in parse út it molkfabryk printet er syn earste ets ôf. It risseltaat is noch net wat de jonge Gerlsma foar eagen hat. Tanksij syn fassinaasje

foar technyk is it foar Abe Gerlsma altiten wer in útdaging om mei help fan dy technyk ta it winske artistike einrisseltaat te kommen. Neist it etsen en skilderjen fertsjinnet er syn bôle as foarljochter by de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst. Nei syn pinsjoen yn 1982 wurdt Abe Gerlsma fulltime keunstner. De lêste ets, *Bombrekken*, makke Abe Gerlsma yn it jier 2000. Syn ôfrûne kolleksje printen en syn njoggentichste jierdei yn febrewaris 2009 is reden foar galery De Roos van Tudor om in oersichtskatalogus fan al it grafysk wurk gear te stellen en út te jaan yn boekfoarm. Tekstbydragen binne levere troch dichter/skriuwer Eeltsje Hettinga en skriuwer Jan de Vries.

Wat: útstalling grafysk wurk Abe Gerlsma

Wêr: Tresoar

Wannear: fan 24 novimber 2008 oant en mei 28 febrewaris 2009

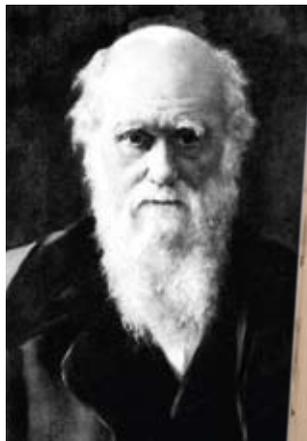
Studium Generale over Darwin

| Jacob van Sluis

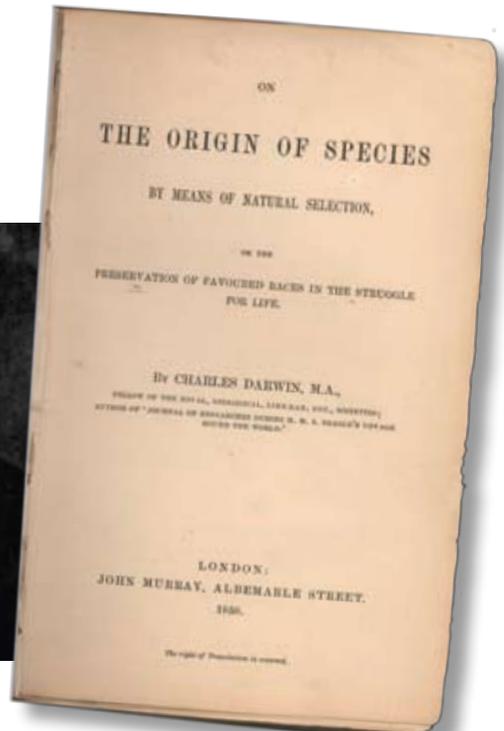
2009 is Darwinjaar. Het is twee eeuwen geleden dat Charles Darwin geboren is, op 12 februari 1809; hij is in 1882 overleden. Meer nog vormt zijn hoofdwerk de aanleiding voor een herdenkingsjaar, want *The Origin of Species* verscheen in 1859, dus 150 jaar geleden. Met dit boek kreeg de biologie een enorme impuls met het formuleren van de evolutie als wetenschappelijke theorie. Vanuit zijn kennis van de geologie en dankzij een studiereis met het schip 'The Beagle' kon Darwin een alomvattende theorie opstellen over het ontstaan en de doorgaande ontwikkeling van het leven op aarde. Begrippen als natuurlijke selectie, aanpassing aan de omgeving, 'survival of the fittest' en seksuele selectie legden de basis voor de theorie van de evolutie. Later kwam de aanvulling van de genetica, die uiteindelijk het moleculaire mechanisme achter de evolutie blootlegde. Met Darwin is het wereldbeeld onmiskenbaar veranderd.

Evolutie

Evolutie: wat begon als een theorie binnen de biologie werd als begrip een onmisbaar instrument om een min of meer autonoom ontwik-

Charles Darwin.

kelingsproces te beschrijven. Niet alleen de biologie, maar ook andere wetenschapsgebieden profiteerden daarvan. Het begrip evolutie is inmiddels ook diep doorgedrongen in bijvoorbeeld historische en sociale disciplines. De invloed van Darwin reikt veel verder dan hijzelf voor mogelijk had gehouden bij het observeren van de vinken in een

ogenschijnlijke achtertuin als de Galápagoseilanden.

In het kader van het Darwinjaar organiseert Studium Generale Fryslân een reeks van drie lezingen. Sprekers zijn achtereenvolgens Thijs Goldschmidt (25 februari), Chris Buskes (4 maart) en Menno Schilthuizen (11 maart). Nadere gegevens over het programma volgen nog.

Wat: lezingencyclus Studium Generale Fryslân

Waar: Tresoar

Wanneer: woensdag 25 februari, 4 maart en 11 maart 2009

Oprop foar de Skriuwersarke

Takom jier sil de arke dy't earder taheard hat oan de ferneamde Fryske skriuwer Rink van der Velde (1932-2001) wer trije kear in perioade fan maksimaal seis wiken beskikber wêze foar in Fryske skriuwer of dichter dy't yn alle rêst wurkje wol. De arke leit yn in petgat oan de Drachtster Heawei tusken De Wylgen en De Feanhoop. It giet om de perioaden:

- *moandei 20 april oant en mei freed 29 maaie 2009*
- *moandei 8 juny oant en mei freed 17 july 2009*
- *moandei 27 july oant en mei freed 4 septimber 2009*

Rommert Tjeerdsma by de arke.

As minsken har ynskriuwe wolle foar in koarter tiidrek (minimaal twa wiken) kin dat ek, mar dan sille - yn goed oerlis - dy data letter neier bepraat wurde. It doel is dat de arke brûkt wurdt as plak dêr't de skriuwers en dichters alle gelegenheid krije om oan har oeuvre te wurkjen. It is net as 'simmerhúske' bedoeld. Ofsjoen fan de kosten foar iten, drinken en tillefoan is it ferbliuw yn de arke fergees. De skriuwer tekenet in hierkontraat, mar de hier wurdt betelle troch de Stifting Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum út it saneamde 'Tamminga-Piebenga-Fûns', wylst it ûnderhâld fan de arke en de fêste lêsten dêrfoar bekostige wurde troch datselde fûns en It Fryske Gea. Belangstellenden kinne har oant 1 febrewaris 2009 skriftlik oppenearje by Meindert Bylisma, skriuwer fan de Stifting Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum, Buorren 3, 8821 LN Kimswert. Dêrby moat neist de perioade ek oanjûn wurde wat de skriuwer fan doel is te dwaan. In kommisje út it bestjoer fan de Stifting FLMD makket de kar hokker skriuwers fan de arke gebrûk meitsje kinne. It leit yn de bedoeling om ek yn 2010 de arke wer trije kear seis wiken beskikber te stellen.

Legaat voor Tresoar

Mevrouw G. Veenstra-Oostenbrug, weduwe van dr. Fokke Veenstra, heeft Tresoar een bedrag van ruim 100.000 euro nagelaten. Omdat Tresoar door de belastingdienst is erkend als Algemeen Nut Beogende Instelling hoeft Tresoar geen successierechten te betalen over dit legaat.

Dr. Fokke Veenstra had in 1934 les in de Oude Talen gehad van de toenmalige directeur van de Buma-bibliotheek, dr. B.K. Hijmans. Door deze interesse werd een grote belangstelling voor de klassieke filosofie bij Veenstra gewekt. Tot aan het eind van zijn leven las hij nog steeds klassieke werken met een grote voorkeur voor Plato. Veenstra studeerde Nederlands aan de universiteit Groningen en werd uiteindelijk lector in de Nederlandse letterkunde van de renaissance aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Hij was een groot kenner van het werk van P.C. Hoof en had vele wetenschappelijke publicaties op zijn naam staan. In 1992 keerde het echtpaar Veenstra terug naar Fryslân en werd de heer Veenstra een geregelde bezoeker van de Provinsjale Biblioteek en de Buma-bibliotheek, want de studie bleef zijn passie. De gedachten over de wijze van besteding van het legaat zijn nog niet geheel uitgekristalliseerd. Tot de mogelijkheden zou een stipendium voor studenten op het gebied van literatuurgeschiedenis kunnen behoren, omdat dat past bij Veenstra zijn interesses.

Rûnlieding of rûn liede

Tresoar bewarret in hiel soad skatten. Dêrfan is sa stadichoan in grut part tagonklik makke foar it publyk fia ynternet. Mar net alles. Yn de depots fan Tresoar lizze noch folle mear nijsgjirrige saken. Boppedat bliuwt it ynternet fansels ôfstanlik. Mei in rûnlieding geane de doarren iepen en fiele jo de histoaryske sensaasje fan orizjinele dokuminten.

|Theo Kuipers

Jierren lyn wie in groep skoalbern út Ingwierrum op besite by it argyf. Mei elkoar giene wy op 'e strún yn de ûnderierdske spelonken fan Tresoar. In heimsinnige speurtocht troch smelle gonkjes, mei swiere en grutte doaren. Ien bern wie beneamd ta behearder fan it kaaïke mei de chip om de depotdoaren te iepenjen. Se wie tige grutsk mei dy taak en bewarre it kaaïke as wie se skatbewarder fan de Nederlânske Bank. In oar bern hie wite argyfmofkes oan en mocht sa út en troch in âld boek of dokumint sjen litte. De âlde midsieuske boeken mei foar har ûnlêsberere teksten makken it mystearje fan de speurtocht allinnich

mar grutter. It meast bysûndere momint wie it besjen en foarlêzen fan in tal dokuminten út de Twadde Wrâldoarloch. Ien fan de dokuminten gie oer in man út Ingwierrum, dy't foardat er ûnderdûkte, in briefke skreaun hie foar syn frou. Hy skreau dat syn frou mar net te folle fertelle moast oan de bern, dat soe allinnich mar fragen, soarch en ûngerêstheid oproppe. Ien fan de begelieders wie tige ynteressearre yn it skriuwen. It die al gau

bliken dat hy ien fan de bern wie dy't neamd waarden yn de brief. Hy hie de brief noch nea earder sjoen en it rôp in protte emoasjes op. Op dat stuit krige de brief foar de skoalbern in oare diminsje. It wie net samar in brief. It gie oer de pake fan ien by har yn de klasse. It hie har rekke.

Grabstein

It kin ek oars. Op fakânsje yn Tsjechië brocht ik ris in besite oan de boarch Grabstein. Der wiene gjin oare besikers en om't ik altiten mear witte wol as dat in rûnlieder yn trochsneed fertelt, like sa'n privee-rûnlieding gaadlik. It waard lykwols in teloarstelling. De rûnliedster hie it standertpraatsje goed út de holle leard, mar koe op fragen gjin

*In groep út Amearika
besjocht argyfstikken
fan har foarfaars.*

Rûnlieding by Tresoar

Faaks binne der minsken dy't mei in groep (skoalle, freonen, feriening, famylje, hobbyisten) in rûnlieding troch it gebou en de depots krije wolle. Dat kin. Nim kontakt op mei de ôfdieling edukaasje fan Tresoar.

antwurd jaan. De holle waard folgetten mei in histoarysk oersjoch fan de bouskiednis en fan alle boarchbewenners mei har famyljes. It wie ien grutte brij fan nammen, jiertallen en bysûndere barrens. Nei goed in oere wie de rûnlieding dien. Wat se sein hie, wie ik fuortdaalk al wer fergetten om't ik net rekke wie yn it hert.

Surhústerfean

Op Tresoar kin it oars. In groep 'mennonites' kaam oer út de Feriene Steaten. Se neame harsels German Brethren en binne neiteam fan in groep ferfolge protestanten út Schwartzenau yn Súd-Dútslân. Under lieding fan Alexander Mack hat dy groep tusken 1720 en 1730 wenne yn Surhústerfean.

Yn it achttjinde ieuske tsjerkeboek fan Surhústerfean binne de houliksfermeldings fan guon leden út dy groep noch altiten it skriftlik bewiis fan har ferbliuw. Se lieten har yn dy tiid dope yn in noch altiten oanwêzige dobbe yn de omkriten fan Surhústerfean. In beafeart nei dy dobbe en it besjen fan de âlde argyfstikken wie foar de German Brethren in wichtich ûnderdiel fan har besite oan Fryslân. Se wolle de tried mei har foarâlden sichtber en libben hâlde. Op Tresoar lei dêrom net allinnich it tsjerkeboek fan Surhústerfean klear, mar ek oare stikken út de mennisteskiednis. Sa lei dêr de Martelaars Spieghele fan Van Bragt, de feroardieling fan Sicke Freercks - de earste mennist dy't syn leauwen mei

de dea bekeapje moast - en ek de reisreportaazje dy't Sjouke de Zee makke hie doe't er yn de jierren tweintich fan de foarige ieu mennisten besocht yn Amearika. It sjen litten fan dy boeken en dokuminten wie in erfaring op himsels. It wiene trochsneed argyfstikken en gewoane boeken. Mar sa belibben dizze German Brethren dat net. Sy woenen it leafst mei in iepenslaande side út it tsjerkeboek fan Surhústerfean op de foto. Se woene sels in tal siden as kopij meinimme. Se stienen each yn each mei de oerlevere tsjûgenissen fan har foarfaars. Ienfâldige stikken papier kinne safolle yndruk en emoasje oproppe. It mei dúdlik wêze: In rûnlieding yn Tresoar begjint en einiget by it reitsjen fan it hert.

Undersiker oan it wurd: Germen Gjaltema

‘In bal en in hân, mear ha je net nedich’

Germen Gjaltema neamt himsels in entûsjaste boufakker mei in passy foar keatsen. Hy hat jierrenlang keatst en sels op de PC stien. No sit er al tsien jier mei de noas yn de argiven om alles fan it keatsen tusken 1300 en 1800 boppe wetter te krijen.

| Marijke de Boer

‘Ik wit noch goed dat ik alle wykeinen by heit op de fyts nei it keatsen gie. Hy wie in knappe twadde klassekeatser. As jonkje fan in jier as seis hâlde ik de stân by op de telegraaf,’ fertelt Germen Gjaltema (1942). ‘Ik ha it firus dúdlik urven fan ús heit. Hy stie yn 1948 en 1949 op it Sjúkelân. Ik ha sels ek as twadde klasser keatst en op de PC yn 1964 de lytse preemje wûn. It moaie oan keatsen is de hiele sfear derom hinne. Dat wie froeger mear as no, mei de merke en de gesellicheid. It firus is ek oerslein op ús âldste dochter, Monique. Se hat tsien jier meidraaid yn de top fan de haadklasse.’ Troch in ûngemak ûnder it wurk keatst er al jierren net mear. In keatswedstriid op Lanzarote yn 1999 wie de oanlieding om neier yn de argiven te dúken. ‘Ik ha ûndersyk dien nei de spulrigels fan de fariant, ‘pelotamano’, dy’t se op de Kanaryske eilannen spylje. Ik bin doe yn kontakt kommen mei keatskenner Pieter Breuker dy’t foarsitter wie

fan it keatsmuseum yn Frjentsjer. Hy frege oft ik nocht hie om my te ferdjipjen yn de argiven en sa is it sneupen begûn. It wie in folslein nije wrâld foar my, ik wist neat fan kompjûters.’

Midsieuwen

Germen Gjaltema docht ûndersyk nei it keatsen yn de perioade fan 1300 oant 1800. Nei alle gedachten is it keatsen yn de regio Pikardië yn Noard-Frankryk ûntstien. Der binne boarnen út de tolfde ieu. Fanút ien spul binne twa farianten fuortkommen. Muontsen spilen it spul yn kleasters en de adel naam it oer. Se spilen yn keatsbanen. Earst mei de hân en letter mei in racket. De oare fariant is it boerekeatsen sa’t dat no by ús bekend is. Boeren keatsten dy fariant mei de hân eartiids op tsjerkhôven en by de herberch. Fanút Noard-Frankryk is it keatsen fia Seelân en Brabân yn Nederlân kaam. Dat wie om 1300 hinne. It spul hat doe in flinke

opmars makke. Yn Haarlem waard keatst, mar ek yn wat no Gelderlân is, is keatsen yn de argiven werom te finen. It keatsen, dat no sjoen wurdt as in typysk Fryske sport, is dus fan oarsprong net typysk Frysk. Mooglik is it keatsen om 1500 hinne yn Fryslân kaam. Neffens in teory fan Pieter Breuker ha dykwurkers út Seelân it spul hjir yntrodusearre doe’t se wurken oan it ynpolderjen fan it Bilt. ‘Dat keatsen waard benammen sneins spile want dan hienen de minsken frij,’ fertelt Gjaltema. ‘In keatsfjild wie der doe noch net, dat men keatste op it tsjerkhôf. De tsjerke hie in sintraal plak yn de mienskip. Yn de argiven fan tsjerkeboeken ha ik opropfen fûn fan minsken dy’t ‘sneinsrêst’ ha woene. Mar ek P.C. Hooff hat oer keatsen dichte en de filosoof Erasmus beskreau de spulregels. Ik jou al myn ynformaasje oan it keatsmuseum. Soms skriu ik sels in stikje, mar meastentiids lit ik dat oan oaren oer, want dy kinne dat folle better. Yn in

reesboek út 1538 fûn ik ris wat oer it keatsen en letter die bliken dat dat wol wat bysûnders wie. Professor Philippus Breuker wie út de skroeven doe't ik him frege dizze tekst te fertalen. It gie om in oanteken fan de sekretary Ljouwerteradiel. Der stie wat oer 'malcander de bal toe sloegen'. Ik ha my fertelle litten dat it miskien net oer keatsen giet, mar dat mooglik in siswize is.'

PC

Ein achttjinde, begjin njoggentjinde ieu ferdwynt it keatsen yn de rest fan Nederlân. Yn Fryslân ha de kroechbazen in grutte rol spile yn it fuortbestean fan it boerekeatsen. Se organisearren wedstriden mei prizen. Doel wie om gasten te lûken en sa jild te fertsjinjen. 'Op ferskate plakken yn it argyf bin ik it saneamde tafalskeatsen tsjinkaam. De kastlein hong in keatsklau oan in spiker. Foarbygongers dy't nocht hienen oan in spultsje, hongen in bal yn de klau sadat oaren seagen dat der guon wienen om mei

te keatsen. As der in wedstriid fan kaam, stjoerde de kastlein syn bern de buorren yn om dat nijs te fersprieden. Soms rûn it út de klauwen fanwegen drankmisbrûk en fjochterij. Dêrom ha fiif hearen yn 1853 besletten de Permanente Commissie, de PC, op te rjochtsjen om it keatsen yn goede banen te lieden.' Noch altyd is de PC in hichtepunt foar keatsleafhawwers. Gjaltema syn fassinaasje leit no mear yn it sneupen. 'It is in prachtige

frijetiidsynfolling. Ik bin no sa besmet dat ik net mear sûnder kin. Ik bewarje al myn skatten op in USB-stick, dy't ik altyd yn de bûse ha. Hooplik wurd ik tachtich, want der is noch safolle te besjen. It giet mar troch. Sa wie Monique fan 't simmer yn it Andes-geberchte. Sjocht se ynienen op in pleintsje seis jonkjes mei fan dy breidene mûtskes oan it keatsen. Moai no? In bal en in hân, mear ha je net nedich.'

Tresoar wol graach mear en oare doelgroepen berikke. Dêrom is kontakt socht mei it keatsbûn. Beide kinne elkoar helpe en fersterkje. Der is in projekt opset om de byldkolleksje fan it keatsmuseum te scannen en te beskriuwen en dy kolleksje beskikber te stellen fia in webside. De frijwilligers binne al dwaande en doel is om by it begjin fan it keatsseizoen yn maaie 2009 sa'n tûzen foto's sjen litte te kinnen. Ein 2012 moat it klear wêze. De webside moat ynteraktyf wêze. De besiker wurdt mei klam frege om ûntbrekkende ynformaasje lykas nammen en plakken troch te jaan. De fotoside moat ek in moetingplak wêze foar it opheljen fan âlde ferhalen en oare nijsgjirrige saken dy't yndirekt mei it byldmateriaal te krijen ha.

De boeken van Bakker

|Martha Kist en Jacob van Sluis

In de notariële archieven ligt een schat aan informatie opgeslagen over het materiële leven van onze voorouders, maar ook over cultuurgeschiedenis. Dankzij de Freonen fan de Argiven (FAF) kan een deel van de repertoires, (de ‘inhoudsopgaven’) op de website van Tresoar online doorzocht worden. De akten bevatten gegevens over koop en verkoop van roerend en onroerend goed, testamenten, verhuringen, leningen en nog veel meer, zoals inventarissen van nalatenschappen en boekenveilingen. In dit artikel wordt zo’n notariële akte behandeld. Het betreft de veiling van de bibliotheek van Ulbe Dirks Bakker, die op 9 mei 1827 te Joure onder leiding van notaris Douwe de Vries gehouden werd.

Ulbe Dirks Bakker

Bakker werd rond 1750 in Joure geboren in een doopsgezinde familie. Ulbe was het enige kind uit het eerste huwelijk van Dirk Ul-

bes, meester bakker van beroep, met Janke Sippes, die al voor 1752 overleed. Zijn vader hertrouwde met Wemke Wybrens, uit welk huwelijk nog een dochter en een zoon geboren werden. Toen alle inwoners van het koninkrijk Holland in 1811 een achternaam moesten aannemen, koos Ulbe Dirks samen met zijn broer en zuster logischerwijze voor de naam ‘Bakker’. Op 1 september 1776 trouwde Ulbe Dirks met de eveneens uit Joure afkomstige Angenietje Wouters. Zij kwam uit de doopsgezinde familie Wielinga. Het huwelijk bleef kinderloos. Nadat Ulbe Dirks Bakker op 2 maart 1826 te Joure overleed, erfde zijn vrouw de nalatenschap. Zij overleed op 83-jarige leeftijd op 19 januari 1827, waarna de erfgenamen het huis en de bibliotheek van Ulbe Bakker verkochten. Ulbe Dirks Bakker was een welgesteld man; onbekend is welk beroep

Voorpagina van de veilingcatalogus.

hij uitoefende. Hij bewoonde een huis aan de Midstraat op de hoek met de Botersteeg. Van 1796 tot 1818 was hij actief als lekeprediker bij een deel van de doopsgezinden te Joure, het zogenaamde Oude Huis. Bakker had zich door zelfstudie ontwikkeld en werd alom zeer gewaardeerd. Het Oude Huis was de grootste menniste gemeente in Joure had een kerk in de Midstraat. Daarnaast was er in Joure nog het Nieuwe Huis, dat zich in het midden van de achttiende eeuw had afgesplitst. Deze gemeente was strenger in de leer dan het Oude Huis. Mede dankzij de inspanningen van Ulbe Bakker werden beide gemeenten in 1817 herenigd. Bakker vervulde een vooraanstaande rol in het

maatschappelijk leven in Joure. In 1822 was hij samen met twaalf anderen verantwoordelijk voor de oprichting van het Departement Joure van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Doel van deze landelijke vereniging was, om door middel van onder andere onderwijs de medemens te verheffen en 'voor te lichten op de weg der ontwikkeling en beschaving'. Zo ontstonden er Nutsspaarbanken en Volksbibliotheken.

De boekenveiling

Het opmerkelijke rond de boekverkoop van Bakker is dat er naast de gedrukte catalogus een lijst bewaard is gebleven met daarop genoteerd de verkoopprijzen plus de namen van de kopers. Vooral dat laatste is vrij uniek. In de gedrukte catalogus worden de boeken gepresenteerd op formaat, met een korte beschrijving. Het aantal verkoopnummers is 42 in het grootste folio-formaat, 225 in kwarto en 843 in het kleine octavo-formaat. Eén nummer kan in het geval van een meerdelig werk ook meerdere banden omvatten. Deze eenvoudige predikant uit de vlekke Joure bezat dus een studiebibliotheek van ruim duizend banden! Aan het slot worden onder 29 nummers nog 'rariteiten' verkocht, dat wil zeggen zaken uit de studeerkamer die geen boeken waren: meest optische instrumenten en enkele meubelstukken. Na twee dagen was het geheel verkocht voor 967,55 gulden. Verreweg de meeste nummers werden verkocht voor een prijs minder dan twee gulden. Bij de grote opkopers vinden we twee namen van boekhandelaren: Proost te Leeuwarden, die vooral in de folianten geïnteresseerd was, en Franciscus Hessel te Heeren-

veen, die de veilingcatalogus had uitgegeven. Particulieren die ruim aankopen zijn Ulbe Evertsz, lid van de rechtbank te Joure, en zijn broer Wybren Evertsz, secretaris te Oldeboorn, beiden oomzeggers van de overledene, Jan Rinkes jr., koopman te Joure, Jan Wassenaar, hervormd predikant in Joure en Dirk Gerbens Visser, doopsgezind voorganger in Gorredijk. Enkele nummers die nu ogen als topstukken gaan weg voor kleine prijzen. Zo koopt Proost een Martelaarspiegel met prenten in twee foliodelen – helaas wordt de precieze editie niet genoemd – voor slechts zestig cent. Een eerste druk van Gysbert Japicx' *Friesche rymlerye* uit 1668 gaat in één koop met enkele andere titels voor 6,50 gulden naar Wybren Evertsz. Het meest gewild zijn de historische seriewerken, die soms verkoopprijzen halen boven de tien gulden. Bij de rariteiten brengen een hemelglobe en een aardglobe, beide van Jansonius, samen zeven gulden op, en een 'Koperen Hand-Microscop in een Kistje' 1,75 gulden; een telescoop vervaardigd door Van der Bilt staat wel

vermeld in de gedrukte catalogus, maar is in de notarislijst niet terug te vinden.

Liefhebber

Hoe valt de collectie van Bakker als gebruiksbibliotheek te karakteriseren? De titels zijn ruwweg inhoudelijk thuis te brengen in vier categorieën: theologie, geschiedenis met reisbeschrijvingen, wiskunde en toneel. Bij een predikant kan men uiteraard veel theologische boeken verwachten, maar wat hierbij opvalt is dat Bakker weinig belangstelling had voor bijbelstudie. Bijbels met bijbehorende naslagwerken als woordenboeken en concordanties zijn matig aanwezig. Er is vooral veel dogmatiek en prekenbundels, overwegend uit de linkervleugel van het protestantisme. Daarbij passen ook boeken van auteurs als Socinus en Crellius, voormannen van het vaak als ketters beschouwde socinianisme. Het aloude gereformeerde verwijt dat doopsgezinden een ongezonde belangstelling hadden voor het socinianisme is lijkt voor de lekeprediker Bakker dus gerechtvaardigd. Zijn belangstelling voor wiskunde sluit aan bij de optische instrumenten die hij bezat, telescopen en microscopen. Het kan zijn dat de boekverkoper bij het opstellen van de catalogus alle titels gemakshalve in het Nederlands heeft omschreven, maar ook dan blijft de indruk dat Bakker weinig andere talen in zijn kast had staan. Dit alles in combinatie met het bescheiden aantal folianten – vaak toch naslagwerken – leidt tot de voorzichtige conclusie dat hij wel een groot boekenliefhebber was, maar niet om diepgravende studieuzen redenen.

De Doopsgezinde Kerk te Joure rond 1920.

‘Ik sykje it kreative yn myn wurk’

Amarens Hibma is in frou mei in soad ynteresses en tal fan wurksumheden. Se wurket sûnt 1992 by Tresoar. Se begûn as meiwurker by de Buma-biblioteek by de eardere Provinsjale Biblioteek. Dat docht se noch altyd. Dêrneist wurket se al wat jierren as fakreferint sosjale wittenskippen, ekonomy en rjocht. Fierder beäntwurdet se mei tal fan kollega's yn it lân fragen dy't fia de digitale fragetsjinst Al@din fan de iepenbiere biblioteken steld wurde.

| **Marijke de Boer**

De fraachbaak Al@din bestiet al fiif jier. Jo kinne it sa gek net betinke of de kwestje is behannele yn de digitale fraachbaak. Dat kin gear oer 'hoe ferfier ik in pappegaaï nei Turkije' of 'wêr bliuwe miggen as it reïnt'. Fragen dêr't meiwurkers fan de iepenbiere biblioteek gjin antwurd op witte, wurde trochstjoerd, mar ek boargers kinne har fraach streekrjocht stelle. Se krije binnen fjouwer wurkdagen antwurd. Ferdiel oer it lân binne meiwurkers lykas minsken fan Tresoar besteld mei it beäntwurdzjen. Elke meiwurker hat syn eigen spesjalisme en kin de fraach him ta-eigenje sadat in oar net mei deselde kwestje dwaande is. Alle antwurden komme yn in Kennisbank om foar te kommen dat deselde fragen op 'e nij steld wurde. 'Soms komme der grappige fragen lykas hoe wurket in ferkearsljocht, mar soms is it hiel dúdlik dat in

earstejersstudint rjochten maklik oan syn antwurd op in tentamenfraach komme wol,' fertelt Amarens Hibma (1955). 'Datsoarte fan húswurkfragen pik ik der gau út. It is net tastien om soks te freegjen, mar guon besykje it al. Dat fyn ik minder leuk. Lang net altyd wit ik it antwurd. Om op de pappegaaïekwestje werom te kommen, dat hat te krijen mei ynfierjochten en ynternasjonale ôfspraken. Dan ferwiis ik yn myn antwurd nei de webside fan Skiphol bygelyks. By hiele spesifike kwestjes kinne wy trochferwize nei de saakkundige op de universiteit fan Amsterdam, mar dat ha ik sels noch noait dien.'

Antropology

Nei it gymnasium woe Amarens Hibma woe graach antropology studearje. 'Dat koe yn Grins allinne mar as kopstúdzje, dus ik moast

earst myn kandidaats by in oar fak helje. Dat ha ik dien by sosjale geografie. It like my moai om antropology te studearjen fanwegen de ferhalen op de sneinsskoalle oer Albert Schweizer. By ús thústiene in soad boeken oer fiere lannen. Dat fûn ik as bern hiel nijsgjirrich. Yn myn stúdzjetiid waard al gau dúdlik dat ik aardich skriuwe koe. Mei dat skriuwen ha ik nei it ôfstudearjen myn jild fertsjinne. Earst as freelancer en letter as meiwurker ynterne foarljochting by de provinsje Fryslân. Dêrwei ha ik de stap makke nei de Buma-biblioteek. Fanwegen myn kennis oer de klassike âldheid koe ik dêr oan it wurk. Letter kaam dêr it wurk as fakreferint by. As kolleksjeformarmer, sa't it no neamd wurdt, hâld ik my dwaande mei it oanskaffen fan publikaasjes dy't ferskine op it mêd fan sosjale wittenskippen,

ekonomy en rjocht. Dat is yn earste ynstânsje net in spearpunt fan Tresoar dat him as ynstiút mear profiearret as Frysk histoarysk en letterkundich sintrum, mar út de tiid fan foar de fúzje hat it ynstiút ek noch de funksje fan bibliotek. Om't Fryslân sels gjin universiteit hat, skaffe wy boeken oan dy't net yn de gewoane iepenbiere biblioteken te finen binne.' Tresoar is ien fan de fjirtjin WSF-bibiloteken yn Nederlân. Dat binne iepenbiere biblioteken mei in wittenskiplike stipefunksje. Se soargje foar kolleksje en ynformaasjeoarsjenning op it nivo fan heger ûnderwiis foar alle brûkers fan iepenbiere biblioteken.

Kreatyf

Neist de al earder neamde wurksumheden is Amarens Hibma ek altyd dwaande mei projekten. 'Dêr ha ik in soad aardichheid oan.

Ik kin der in stik fan myn kreativiteit yn kwyt. Ik fyn it leuk om op dy wize de produkten fan Tresoar ûnder de oandacht te bringen. Sa ha wy twa jier lyn in grut damspul hâlden yn de stúdzjeseal mei in boerd fan tsien by tsien meter mei pommeranten as damhoutsjes. Dat wie by de gelegenheid fan de oerdracht fan de damkolleksje fan Geert Bosma. Yn syn testamint hie er syn neilittenskip oan de Provinsjale Bibliotek fermakke, mei it betingst dat der publisiteit oan jûn wurde moast. Ferline jier hat Tresoar in grutte kolleksje skaakboeken krigen fan Haije Kramer. Om dêr wat publisiteit oan te jaan, hawwe wy in toernoai organisearre yn Tresoar en op it plein foar de Aldehou ha wy de lotting dwaan litten troch in echt hynder.' De kommende tiid hat Amarens Hibma de hannen fol oan in nij projekt, Vrouwen van

Nu. Dat is it eardere Nederlânsk Bûn fan Plattelânsfroulju. Dy klub bestiet takom jier njoggentich jier en om dat jubileum hinne wurde tal fan aktiviteiten betocht. Ien dêrfan is yn gearwurking mei Tresoar, nammentlik in foto-útstalling oer de feroaringen fan it húshâlden yn de lêste njoggentich jier. 'Foto's fan froulju yn 'e hûs oan it wurk, fan it deistige libben, binne der amper. Dat is in hiaat yn de kolleksje. It is in nije ûntjouwing dat Tresoar net inkeld bewarret wat oanbean wurdt, mar as ynstiút ek sels aktyf op syk giet nei wat noch yn de kolleksje ûntbrekt. De foto's foar dizze útstalling moatte by de minsken sels weikomme. Doel is dat der in aparte webside binnen de ynternetside fan Tresoar komt, lykas dat earder dien is mei de Fryske kentekens. Ik bin hiel benijd wat dat opsmite sil.'

Boer zoekt vrouw

Voortdurend wordt de collectie van Tresoar uitgebreid met nieuwe archieven en komen archieven beschikbaar voor het publiek. Deze keer is er aandacht voor archieven betreffende de agrarische activiteiten in Fryslân en archieven van vrouwenorganisaties.

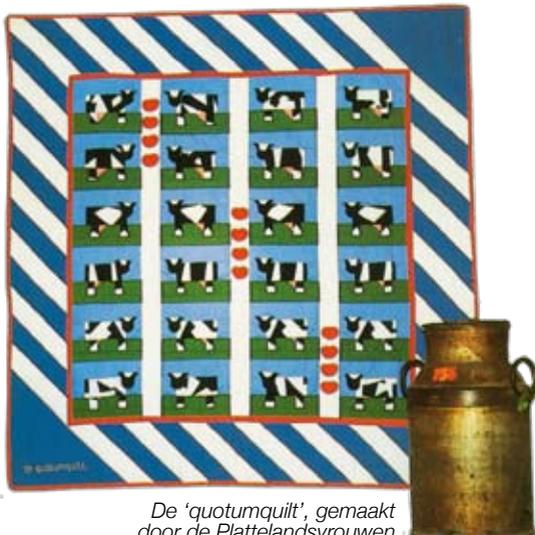
| Annemieke Nijdam

Tresoar beheert een groot aantal archieven van agrarische organisaties. Een belangrijk onderdeel daarvan zijn de archieven van de Friese Maatschappij van Landbouw. Op dit moment wordt gewerkt aan (her)inventarisatie van deze omvangrijke groep archieven. De kwaliteit van de bestaande toegangen liet te wensen over. Bovendien worden de aanvullingen op het archief, die tot nu toe nog niet toegankelijk waren, in de nieuwe inventaris opgenomen. De collectie landbouwarchieven is deze herfst verder aangevuld met een aantal belangrijke archieven. Onder meer het archief van de opvolger van de Friese Mij, namelijk de land- en tuinbouworganisatie FLTO (later NLTO). Ook ontving Tresoar het archief van de Christelijke Boeren- en Tuindersbond, die in de FLTO is opgegaan. Verder is het archief van de Landinrichtingsdienst (voorheen Cultuurtechnische Dienst) in Fryslân over

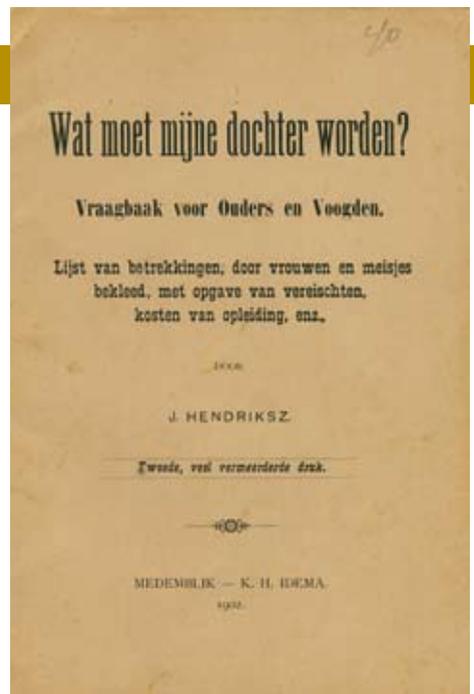
de periode 1938-1986 aan Tresoar overgedragen. Deze organisatie hield zich bezig met uitvoering van diverse landinrichtingsprojecten (ruilverkaveling, herinrichting en dergelijke). De komende tijd wordt nog een aantal andere landbouwarchieven aan Tresoar overgedragen. In het kader van het project wegwerken archiefachterstanden (PWAA) bij de Rijksoverheid worden namelijk diverse archieven van overheidsorganisaties bewerkt, waaronder een aantal Friese landbouworganisaties. Dit betreft onder meer de archieven van de Inspecteur Landinrichting in de provincie Fryslân en een aantal consulentschappen van het ministerie van Landbouw. Deze archieven zullen naar verwachting begin 2009 naar Tresoar worden overgebracht. De archieven van de Rijkslandbouwconsulentschappen in Sneek, Leeuwarden en Drachten zijn onlangs al beschikbaar gekomen voor het publiek.

Vrouwenorganisaties

Van vrouwenorganisaties is bij Tresoar nog niet zoveel materiaal aanwezig. Gelukkig kon de afgelopen periode een drietal archieven aan de collectie worden toegevoegd. Om te beginnen het archief van stichting Emancipatiebureau Friesland (EQUA). EQUA kwam in 1992 voort uit een fusie tussen de Stichting Vrouwen Emancipatie Friesland, de Stichting Ombudsvrouw Friesland, het Emancipatorisch-educatief Vrouwenwerk en de Vrouwenraad Friesland. Het had tot taak 'de totstandkoming en het behoud van een geëmancipeerde Friese samenleving, waarin vrouwen en mannen van verschillende leeftijd en etnische afkomst in gelijke mate kunnen deelnemen aan alle facetten van de samenleving' te ondersteunen en te bewaken. Per 1 april 2008 is EQUA gefuseerd met Partoer CMO Fryslân. In dat kader is besloten het archief

De 'quotumquilt', gemaakt door de Plattelandsvrouwen voor de Friese Maatschappij van Landbouw.

De brochure 'Wat moet mijne dochter worden?' uit 1902 komt uit het archief van TAA.

en een gedeelte van de bibliotheek over te dragen aan Tresoar. Het archief met stukken van EQUA en haar rechtsvoorgangers beslaat de periode 1982-2000. Van de Bond van Plattelandsvrouwen (Vrouwen van Nu) in Fryslân ontvingen we een omvangrijke aanvulling op hun archief dat al bij Tresoar werd beheerd. Beide archiefgedeelten worden nu

samengevoegd en beschreven. Het is de bedoeling dat deze schat aan informatie in 2009, wanneer de Friese Bond negentig jaar bestaat, beschikbaar is voor het publiek. Zeer recent werd ook het archief van Tesselschade-Arbeid Adelt afdeling Leeuwarden en omstreken aan Tresoar in bewaring gegeven. Tesselschade-Arbeid Adelt (TAA) stelt zich

ten doel vrouwen behulpzaam te zijn bij hun streven naar economische en financiële zelfstandigheid, door bijvoorbeeld een bijdrage te geven in opleidings- en studiekosten. Meer informatie over deze vrouwenvereniging is te vinden op www.tesselschade-arbeidadelt.nl. Het overgedragen archief loopt vanaf het begin van de twintigste eeuw.

Zwart-wit foto uit het archief van de CBTB, de Christelijke Boeren- en Tuindersbond, die later in de FLTO is opgegaan.

Nijs fan de Stifting Freonen fan Tresoar

Aktiviteiten

Foar 2009 binne de folgjende aktiviteiten fêstlein:

- 21 april: Jiergearkomste mei de oanbieding fan in geskink oan Tresoar en presintaasje fan de Digitale Boargerlike Stân en fan it Sonttolprojekt;
- 2 oktober: Ekskurzje nei Dimter en Zutphen;
- 7 novimber: Boekeferkeap;
- 17 novimber: Lêzing troch Greddy Huisman: 'Een vergeten schrijfster en een vergeten proces – Lite Engelberts (1880-1929). It sil ûnder oare gean oer de skaking fan Cecilia van Heemstra (1767-1836) te Feankleaster en oer it boek dat dêr oer skreaun is.

Skinkingen

De stichting ûntfong in skinking fan J.W. baron van Heemstra út Brussel. Nei it ferstjerren fan Sjirk Frânses van de Burg wie der in skinking fan syn widdo. Feedokter Van der Burg spile in rol yn de kwestjes dy't yn 1951 laat ha ta Kneppelfreed.

Bestjoersnijs

It bestjoer fan de Stichting Freonen fan Tresoar hat har lid Arjen Dijkstra benoamd ta nije ponghâlder. Arjen Dijkstra (1979) wennet yn Glimmen. Hy studearre nije skiednis yn Grins en riedt no as AIO oan de Universiteit fan Twente in dissertaasje ta oer de kulturele skiednis fan de wiskunde yn Fryslân yn de santjinde ieu.

Stipers

Wy sjogge werom op in tige slagge ekskurzje nei biblioteken yn Amsterdam ta. Fierder wie de presintaasje fan Oebele Vries syn boek *Asega, is het dingtijd?* in moaie byienkomst en de boekeferkeapdei wie slagge, mei't it fiif nije stipers opsmiten hat. Der binne no 712 stipers, mar faaks moatte wy 21 dêrfan skrasse út de list om't se, nei trije kear freegjen, har stipersjild noch net betelle ha.

Yn de Bibliotheek Bijzondere Collecties wiene orizjinele hânskriften fan P.C. Hooft en Catharina Schrader te sjen.

It lêste nijs (ek oer oanwinsten) fine jo op:
Het laatste nieuws (ook over aanwinsten) vindt u op:

www.tresoar.nl

Oanklikke op:
Aanklikken op:

Nijs > Oanwinsten
Nieuws > Aanwinsten

Foar nije Frysktalige útjeften sjoch:
Voor nieuwe Friestalige uitgaven zie:

Fryske skriuwers > Krekt ferskynd
Friese schrijvers > Pas verschenen

*Fragen? Skilje of mail: tel. 058-7890789 of ynfo@tresoar.nl
Vragen? Bel of mail: tel. 058-7890789 of info@tresoar.nl*

Kolofon | Colofon

Letterhoeke

ferskynt trijeris jiers
en is in útjefte fan Tresoar

verschijnt driemaal per jaar
en is een uitgave van Tresoar

Tresoar

Boterhoek 1
Postbus 2637
8901 AC Ljouwert/Leeuwarden
T (058) 7890789
F (058) 7890777
E info@tresoar.nl
I www.tresoar.nl

Redaksje | Redactie:

Marijke de Boer, Jelle Krol, Lourens
Oldersma, Thys van der Veen en
Siem van der Woude (Tresoar)
Sytse ten Hoeve en Tineke
Steenmeijer-Wielenga
(Freonen | Vrienden)

Redaksjesekretariaat |

Redactiesekretariaat:

Hilda Top

Foto's:

John van Geffen
en Andrys Stienstra

Foarmjouwing | Vormgeving:

Castel Mediaproducties, Groningen
Eldad Groenman en Harmen Heida

Letterhoeke

wurdt fergees tastjoerd oan
de Freonen
wordt gratis toegezonden aan
de Vrienden

Abonneminten | Abonnementen €15,-
Losse nûmers | Losse nummers € 5,-

© Tresoar en de auteurs 2005

Aktiviteiten | Activiteiten

- 24 **novimber | november**
Utstalling mei grafysk wurk fan Abe Gerlisma.
Tresoar. Oant en mei 28 febrewaris.
- 18 **desimber | december**
Trûbadoer Bennie Huisman fersoarget
in optreden oer Wibren Altena en Eeltsje
Halbertsma. Tresoar. 20.00 oere.
- 29 **jannewaris | januari**
Nationale Gedichtendag.
- 12 **febrewaris | februari**
Presentatie van de website 'AlleFriezen.nl'.
Op de website staan alle gedigitaliseerde
akten van de Burgerlijke Stand in Fryslân.
Gemeentehuis Littenseradiel te Wommels.
- 25 Lezing van Studium Generale over Darwin.
Inleider Thijs Goldschmidt.
Tresoar. 20.00 uur.
- maart**
- 4 Lezing van Studium Generale over Darwin.
Inleider Chris Buskes.
Tresoar. 20.00 uur.
- 11 Lezing van Studium Generale over Darwin.
Inleider Menno Schilthuizen.
Tresoar. 20.00 uur.
- april**
- 4, 5 Nationaal museumweekend.
- 17 Nacht van de filosofie. Tresoar.
- 15-25 Week van de Klassieken, met lezingen en
activiteiten in Tresoar.
- 24 Symposium over de uitkomsten van nieuw
onderzoek naar het tafeltje van Tolsum, het
oudste schrift, gevonden in Fryslân.
- 28 Slotjûn fan de kursussen poezij.
De Bres. Ljouwert. 20.00 oere.
- maaie | mei**
- 12 Lezing van het Nederlands Klassiek Verbond.
Tresoar. 20.00 uur.

*Trûbadoer Bennie Huisman fersoarget
tongersdei 18 desimber op Tresoar in
optreden oer de foardrachtskeunstner
Wibren Altena en hy bringt lieten en
foardrachten út syn programma oer
de dichter-dokter Eeltsje Halbertsma.
Elkenien is wolkom. De jûn begjint om
20.00 oere. Opjaan kin by de resepsje
058-7890789 of mei in e-mail nei
ynfo@tresoar.nl.*

Mear ynfo? > www.tresoar.nl > aginda
Meer info? > www.tresoar.nl > agenda
Kaarten? > 058 7890789